

12 719. 31/12 809. J.
Mellékletül a „Prot. Egyh. és Isk. Lap”-hoz.

PROTESTANS

TUDOMÁNYOS SZEMLE.

Felelős szerkesztő és kiadó-tulajdonos

BALLAGI MÓR

Lipót-utca 39.

Főmunkatárs

KOVÁCS ALBERT

Lipót-utca 46.

1-ső évfolyam.

23-ik szám.

1869. Nov. 14.

Mit nyertünk a beduin élet ismerete által az ó testamentum megértésére nézve?

Vajha az ókori művek tárgyalásánál mindig szem előtt lebegne az illető magyarázóknak a Göthe által kifejezett azon igazság: Wer den Dichter will verstehen, muss in des Dichters Lande gehen. Nem találkozunk akkor ama ferde jelenségekkel, melyek jogtalanul bitorolják a tudományos exegesis nevet, midőn egy naiv író művéhez saját subjectiv eszmemeneteket toldják mint háttért. Így történhetett, hogy az ind vadak európai magyarázói a költőknek némelykor tőlök egészen távol eső metaphisikai eszméket tulajdonítottak, melyek aztán minden áron facsartattak ki a természetes egyszerűségökben magasztos költészeti természetökből; így történhetett, hogy a perzsa szufik a koránból olvasták ki esztelen abstractióikat; így, hogy a középkori zsidó vallásbölcsesek és keresztyén scholasticusok a bibliát mint egy philosophiai rendszer képviselőjét mutatták be azoknak, kik az ekkor divó philosophiát ellentétbe akarák helyezni a sz. irással.

Bizonyos könyv magyarázásának helyességére nézve főkép azon körülmény nyújt garantiát, ha nem szakítjuk azt ki azon időviszonyok egészéből, melyben keletkezett, ha a tárgyaló a helyett, hogy saját subjectivitása uralma alá hódítsa a könyv tartalmát, mintegy beleéli magát azon anyagi és szellemi tényezőkbe, melyeknek eredménye az illető munka.

Az ó testamentumi magyarázók — bármily óriási léptekkel haladt is előre a bibliai exegesis és bármily nagyszerű azon apparatus, mely az ó. t. helyes és alapos megérthetése céljából a reá vonatkozó segédtudományok köréből halmoztatott össze — egy körülményt még nem zsákmányoltak ki egészen a szöveg megértésére. A zsidók — mennyire a pentateuchusban állittatnak eléink — beduin nép voltak. A beduinok életmódja, mint eléggé tudatik, dacol a történeti szellemmel és az

általa létrehozott cultura-haladással, s míg a városi arabnak eszejárása és az abból kifolyó életmódja simul azon önkénytelen reformokhoz, melyeket a feltartóztatlan léptekkel haladó korszellem, és azon önkéntes változásokhoz, melyeket történelmi katastróphák szűlnek: — addig a beduin hajthatatlannak mutatkozik a korszakot képező események ellenében; az egész keletet megrendítő izlám érintetlenül hagyá őt az ő allah-ja ugyanazon természeti isten, mely volt Mohammed fellépése előtt, az izlám centralistikus politikája nem zavará meg philarchikus rendszerét, és a beduin jeleneteket ábrázoló moallakák — dacára annak, hogy legnagyobb részök ezelőtt 13 évszázaddal költetett, még ma is ráillenek az arab törzsek vándorágaira.

Ezen művelődéstörténeti tényt csak azért említem fel, hogy megérthessük, miszerint a mai beduinok életjelenetei biztos kalauzként vezérelhetnek az ó-testamentumi beduin zsidókéi megértésében. A beduinok között utazó tudósok utleirásaikat olvasván, és Wetzstein consul urnak élő szóbeli előadásai hallgatása alkalmával, sok beduin jelenet derített számomra világot az ó-testamentum egynemely helyére.

Sajnos, hogy a tudományos késztültséggel utazó és tapasztalatokban dűsgazdagon hazatérő férfiak nem vállalkoznak az ó testamentum egyes részei magyarázására. Debora énekének nagyszerűségét mi csak sejtve érezzük, a beduin életet tapasztalt férfiú azt átélheti és velünk átélhetővé tehetné. Csak alkalmi megjegyzésekkel találkozunk a legtöbb utazónál, legújabb időben Saphir Jakab művében (Ebben Saphir című utleirásban, melynek valamely europai nyelvre való fordítása a modern tudományra háramló haszon nélkül nem eszközöltetnék); de bizonyos beduin jellemű darabot összefüggésben nem magyaráztak. Különös, hogy némely középkori, és e század elejebeli utazók sokszor oly élményeket, melyeket a valószínűség és újabb öntudatosabb tapasztalatok hazudtolnak meg, költenek ó-testamentumi helyek magyarázása tekintetéből.

Mutatványul az ide vonatkozó gyűjteményemből egy-két példát akarok felhozni, melyeknek alapgondolatát Wetzstein előadásai keltették fel bennem:

I. Balaam története.

Beduin szokás, hogy, ha két törzs harcba keveredik egymással, mi majdnem mindennapi történet, e harcot költészet kezdi és végezi. A háboru-izenet után az offensiv törzs egy saját vagy egy barátságos törzs kebeléből bérelt költőt gazdag ajándékokkal buzditva használ fel arra, hogy szerezzen egy művészi darabot, melynek kettős célja vagyon: a támadó fél buzditása és a megtámadottnak minél kirivóbb gunyolása!

Ezen beduin szokás világot derít a biblia egy egész fejezetére — értem a Mózes 4. k. 22. 2—24, 25 terjedő részt. Balak, Zippor fia, Moab

királya a feléje közeledő izrealita törzs hatalmától rettegven, Balaam, Beor fiához küld követeket őt felkérendő, használná fel az őt átható isteni hatalmat arra, hogy költészete által elrettentsé Izraelt; a közönséges felfogás szerint: hogy átkozza el Izrael népét. — A dolog fejlődése és kimenetele eléggé ismeretes, miért is annak ismételését itt bátran mellőzhetjük.

Igen nagy nehézséggel jár a 22, 4 és 7. vers: „És szóla Balak Midián véneihez“ s. a. t. „és indulának Moáb és Midián vénei“. Mily összeköttetésben áll Midián az egész viszonynyal, hogy Balak a helyett, hogy saját nemzete vénjeivel tanácskoznék, egy idegen nemzet bölcséhez fordul? — Továbbá 22, 4 és 5 között egy űr vehető észre. A 4. versben Balak panaszkodása és félelmének oka adatik elő; 5. vers: „És küldé követeket Balaamhoz“. Minden elfogulatlan olvasó itt hiányt veszen észre, melyet következő magyarázatunk igazolni fog. — Én minderre nézve következőképen vélekedem:

Moab ezen időben már nem vala vándor beduin nép, mert az egész ó testamentumban a holt tenger és a Jordán keleti részén, Arnon folyam éjszaki partján volt szállva; e szerint akkoriban már vándor nép nem lehetett“. Másképen Midián. Majd a sinai félszigeten találjuk, majd Aegyptom és a sinai hegy közt (Exod. 2, 15; 3, 1; 18, 1), majd a Jordánon túl Moab szomszédságában (Gen. 36, 35) s. a. t. úgy hogy Eusebius egyház-történetében kényszerülve volt két Midián nemzetséget megkülönböztetni: *λείται δε ἐπὶ κείναις τῆς Ἀραβίας πρὸς νότον ἐν ἐρήμῳ τῶν Σαρακηνῶν τῆς ἐρυθραίας θαλάσσης ἐπ' ἀνατολὰς* stb. *καλεῖ δὲ καὶ ἡ γραφὴ τὰς θυγατέρας Μωὰβ θυγατέρας Μιδιὰν* stb. Azonban erre szükség nincsen. A beduin törzs a megkedvelt földrész határai között, ide oda szokott legelő végett vándorolgatni, és így Midian is beduin létere különböző időben különböző helyeken találtatik. Már most, Moab népe, midőn a beduin izraeliták ellen készül harcra, nem tudja mi tevő legyen, mi által indíthatja félelemre és gyávaságra az özönképen éjszak felé törő heves beduinokat. A nem-beduin Moab tehát az akkor szomszédságában tartózkodó beduin Midiannak, mely éppen ezen szomszédság végett Moab barátságára szorul, tanácsát veszi igénybe (22. 4.), mely valószínűleg következőleg hangzott: „köztünk, beduinok között, azon szokás uralg, hogy a háboru előtt egy jeles költőt bérelünk, ki bennünket éig magasztal egy dicskölteményben, míg az ellenséget a guny nyilai által gyengíti. Hozasd el a jeles Balaamot, kinek költői harcát bizonyosan a legjobb siker koronázza“. — Körülbelül ezt kell a 4. és 5. vers közé gondolni a dolog teljes átértésére és igen jó logicával következik utána: „És küldé követeket Balaamhoz stb.“ igen jól értjük továbbá, hogy e követek között Midianiták is szerepelnek. Az általunk kiegészített passus a dolog előadásában igen helyesen elmaradhatott, mert a történet

megírása idejében az egész viszony még ismerve vala. Hogy csakugyan tanács kéretett a Midianitáktól bizonyítja Mikeás 7. 6. hol ezen történet a nép emlékezetébe hivatik vissza, e szavakban: **עֲשֵׂי זָכָר נָא מֵהַ** „**עֲשֵׂי זָכָר** ige nemcsak = „tanácsot adni“, hanem — „tanácsot kérni“ Gesenius. (Thesaurus 610) ugyan constatálja a szó jelentését: „consilium cepit et dedit“; de a gyökök további lexicalis tárgyalásában a kal.-nak első jelentésétől (consilium cepit) tökéletesen eltekint és csak a Nifalra (**נִוְעַץ**) szorítja. A kérdéses hely így értendő: „Népem! emlékezzél vissza, hogyan tanácskozott Balak Moab királya“ t. i. vesztedre.

Balaam tehát azon célból hivatik, hogy a háborut beduin szokás szerint egy, részint dics- részint gúnykölteménynyel kezdje. Azon szokással, hogy ily költők gazdagon szoktak megajándékoztatni és különös tiszteletben részesíttetni, öszszhangzásban áll a 22.17: „Igen nagy tiszteletben foglak részesíteni, és a mit csak kívánsz, teljesíteni fogom, jöjj stb. és Balaam felelé, szólván Balak szolgálóihoz: „Ha Balak egész házat tele ezüsttel és arannyal adna, nem szeghetem meg istenemnek parancsát, hogy nagyot vagy kicsit cselekedjem.“ — Mi azonban földolog, ily költők nem áldás- vagy átkozás végett hivatnak, hanem költői magasztalás és gúnyolás céljából. Balam sem áldotta Izraelt, hanem csak magasztalta, és az egész elbeszélésben kerülszik az átkozás legpraegnansabb kifejezése **קָלַל**, hanem csak **קָבַב** **וְעַם** **אֲרָר** használtatik; **אֲרָר** alapjelentése: elijeszteni cf. arab **أَرَّ** és **هَرَّ** **وְעַם** — haragudni, **קָבַב** pedig — gibbosum et cavum fecit, oravit. Ellenkezőleg **בָּרַךְ** mind áldást, mind magasztalást fejez ki. — Létezett azonban egy más traditio is, mely már nem keletkezett a beduin élet közvetlen ismeretéből; csak itt találjuk Balaam történetére vonatkozólag a **קָלַל** szót, Deuteron. 23. 4. Általában véve ezen egész helynek következő traditio szolgálhatott alapul: „Bileám valósággal átkot mondott Izraelre, melyet isten aztán, Balaam tervét meghiusítván áldássá változtatott“: „Ne jöjjön Ammonbeli és Moabbeli az Ur közösségébe mindörökké; mert nem kínáltak meg benneteket kenyérrel és vízzel utközben, midőn Egyptomból vándoroltatok ki; és mivel bérelte ellened Balaamot, Beor fiát, hogy téged elátkozzon; de nem akart az ur, istened, hallgatni Balaamra és átváltoztatá számodra az átkot áldássá, mert szeret téged az ur, istened“. Itt valósággal kimondott átokról szóló történet fekszik alapul. — E két traditiót egyesíti Josua 24, 9, 10: „És felkele Balak és háborut viselt Izrael ellen, és elhivatá Balaamot, hogy titeket elátkozzon; és nem akara hallgatni Balaamra és áldva álda titeket.“ Hogy ezen utóbbi Josua-hely a Pentateuchus mindkét helyére vagyon tekintettel, mutatja az, hogy **אֲבִירָא לְשִׁמּוֹן** **וְלֹא** **אֲבִירָא**-ban szóról szóra egyezik Deuteron. 23.6 con-

structiójával (ולא אבה לשמוע) ép úgy a már említett קלל alkalmazására nézve; míg ברוך ברוך-ban kézzelfogható a Numeri 24.10-zel való hasonlóság (והנה ברכת ברוך)

II. 2. kir. k. 6. 23. וַיִּשְׁתּוּ בָרָה גְדוֹלָה וַיֹּאבְלוּ וַיִּשְׁתּוּ

Közönségesen így fordittatik: „És nagy vendégséget rendezett számukra (Izrael királya az Arambeliek számára) és evének és ivának.“

Nem akarok új fordítást ajánlani e lényegükre nézve jól értelmezett szók számára. Csak a בָּרָה igének és a בָּרָה főnévnek alkalmazását a vendégségre akarom közelebbről indokolni. Említett ige annyit tesz mint, ásni; aztán — epulas paravit. De joggal kérdehetjük, mily összefüggésben áll e két fogalom? Hogyan értsük az alapul felvett bibliavers szószerinti fordítását: „És ásott számukra nagy ásást?“ Forduljunk a beduinokhoz felvilágosítás végett.

A beduin sátor azon részében, mely מַכְצֵר-nak hivatik — mint

Wetzsteini tudósításából jutott tudomásomra — rendszeren egy ¹/₃ rőfnyi átmérőjű és mélységű gödröcske vehető észre, melynek rendeltetése körülbelül ugyanaz, mi nálunk a konyhákban levő tűzhelyé. A nukra נִכְרָה így hivatik ezen gödröcske, a beduin sátor tűzhelye, melyen mindaz készítettik, mi az épen érkező vendég inyének megfelel. Minél nagyobb a nukra — természetesen annál több fér el benne a vendégek számára, úgy hogy e gödör nagysága hőmérőül szolgál a sátor tulajdonosa bőkezűségének megítélésére. Ezen nézet átment az arab idiotymusokba is, úgy hogy bőkezű, vendégszerető embert rendszeren így neveznek: נִכְרָה כָּבִיר — „nukratuhu kabir“ azaz: „nagy nukráju“.

Ki ne látná már most át, hogy בָּרָה — ásás, gödör ugyanaz, mi az arab נִכְרָה, sőt merném állítani, hogy e két gyök נִכֵּר és בָּרָה etymologicus összefüggésben is áll. Nem okoz tehát semmi nehézséget, ha annak kifejezésére, hogy: „vendégeit bőkezűleg látá el“, ezt halljuk: „Nagy gödröt ásott számukra.“ Ilyféle szójárások át szoktak menni a nép nyelvbe, és hűn őriztetnek meg még akkor is, ha azon indok, melynek az illető szójárás származását köszöni, eltűnt a nép életéből. Nálunk magyaroknál is számtalan oly kifejezés él a legujabb nyelvtáadiumban, mely directe visszamutat a magyarok őskori életére, mit például bizonyítani, úgy vélem szükségtelen; így a német is a vásárt „Messe“-nek nevezi még ma is, ámbár az ma már a misével semminemű összeköttetésben nincsen.

Lipce, 1869. októberben.

Goldzicher Ignác.

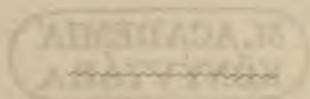
PROTESTANS

TUDOMÁNYOS SZEMLE.

THEOLOGIAI ÉS BÖLCSESZETI FOLYÓIRAT.

1869.

ELSO ÉVFOLYAM.

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS KIADÓ TULAJDONOS:

BALLAGI MÓR.

FŐMUNKATÁRS:

KOVÁCS ALBERT.

PEST,

NYOMATOTT A DEUTSCH-FÉLE KÖNYVNYOMDA ÉS KIADÓI RÉSZVÉNYTÁRSASÁGNÁL.

1869.